

Omfavn maskinoversættelse i skolen

Af Danièle Eyche,
pædagogisk konsulent for fransk på
Københavns Professionshøjskole,
MA i fremmedsprogspædagogik

Der er mange meninger om maskinoversættelse (MT) – og mange udfordringer. Det er meget let at bruge MT, og med få klik kan vi få fine og læsbare oversættelser. Nogle kolleger omtaler MT som noget fantastisk, hvor man snart ikke længere behøver at lære sprog, andre nedgør MT med frygt for, at det går ud over sprogtilegnelsen. Disse to yderpunkter gavner ikke debatten, som har brug for at blive nuanceret. At bruge MT kræver ikke stor teknisk ekspertise, men til gengæld kræver det viden og kritisk sans. Formålet med denne artikel er at nuancere debatten og åbne for perspektiver, der kan kvalificere diskussioner blandt kolleger samt give inspiration til, hvordan sprog-lærerne kan eksperimentere med MT sammen med eleverne.

A. HVAD SKAL VI VIDE OM MT?

De er (rigtig) gode til at oversætte

Takket være en teknologi, som siden 2016 anvender neurale netværk til at behandle data, har MT gjort betydelige fremskridt. Denne teknologi giver smidige oversættelser, der nærmer sig menneskelige oversættelser. Neurale netværk forbinder nemlig alle ord i sætningen, således at værktøjet kan udlede de sprogligt relevante relationer mellem ord. Styrken ved dette system ligger i, at tekster bliver

mere sammenhængende og grammatisk korrekte og fremstår som en helhed. Nogle oversættelser er så gode, at det kan være svært at identificere dem som oversat af en maskine.

Vi skal vide, hvordan det fungerer

I 1950'erne var MT baseret på en lingvistisk tilgang, værktøjerne var programmeret med afsæt i en gigantisk ordbog og et utroligt antal grammatiske regler. Denne regelbaserede tilgang viste sig at have begrænsede og skuffende resultater. Værktøjet var fx ikke i stand til at oversætte et homonym som moder i dets sammenhæng og skelne mellem mor og mode i flertal. Det kunne ikke tænke som et menneske, som oversætter i sammenhæng.

Udvikling af kunstig intelligens og øget computerkraft har ændret billedet. Computerens styrke er nemlig at kunne behandle enorme mængder af data på meget kort tid og skabe øjeblikkelige forbindelser mellem disse data. Maskinen får nu tusindvis af input, som er baseret på et gigantisk korpus af tekster oversat af mennesker. Maskinen lærer at oversætte med afsæt i disse data. Den kan nu "forstå" ord i deres kontekst og kender forskel på personen mor og fænomenet mode. Derfor man får oftere en mere korrekt oversættelse ved at oversætte tekststykker, hvor ordene optræder i en sammenhæng, end ved at oversætte isolerede ord.

Der findes andet end Google Translate

De fleste kender Google Translate (GT) og bruger den, men der findes mange andre onlineværktøjer, som tilbyder automatiske oversættelser. Oversættelsesfunktionen i Word er fx gået hen og blevet meget populær. Det er vigtigt at bemærke, at forskellige værktøjer tilbyder forskellige funktioner og tjenester, og at GT, som er det mest anvendte, ikke altid er det mest velegnede. Valget af værktøj skal være begrundet i opgavens funktion og behov. Værktøjerne fungerer forskelligt afhængigt af det sprog, det emne og den teksttype, der skal oversættes.

Et værktøj som GT tilbyder oversættelse til et meget stort antal sprog – indtil nu lidt over hundrede. Et værktøj som Bing tilbyder oversættelse af sproglige variationer og skelner fx mellem fransk fra Quebec og fransk fra Frankrig. DeepL er anerkendt for sin høje kvalitet af oversættelser, mens andre værktøjer er specialiseret i oversættelse af asiatiske eller slaviske sprog. Kort sagt afhænger valget af værktøj af ens behov.

Vi må prøve os frem

Det er en god idé at afprøve og eksperimentere med forskellige værktøjer og eventuelt vende tilbage til dem efter behov, da disse er under konstant udvikling. Med en eksperimenterende tilgang gennem afprøvning og fejl bliver man således i stand til at vurdere forskellige værktøjers funktionalitet. Man kan fx teste forskellige værktøjer på den samme tekst, før man vælger et.

Vi skal kunne vurdere kvaliteten

Det er kvaliteten af input, der afgør kvaliteten af oversættelsen. Det er ikke nok at give programmet en stor mængde data; det skal også forsynes med data af kvalitet. Derfor vil forskellige værktøjer give forskellige oversættelser. Kvalitet af data afhænger både af de involverede sprog og det emne, der skal behandles. Der er fx mange data for sprogpar som fransk/engelsk, som er meget udbredte sprog, mens det er vanskeligere for mindre udbredte sprog som fx finsk og græsk. På samme måde er der flere data om almindeligt diskuteret emner end om emner, som er lidt perifere eller tabubelagte. Så det er ikke værktøjet, der er problemet, men det er det, som vi mennesker vælger at lære værktøjet. Output afspejler altså samfundets værdier, fordi maskinen lærer det, den bliver undervist i.

B. MT I SPROGUNDERVISNINGEN

Hvorfor skal eleverne vide noget om MT?

Eleverne bliver i fremtiden konfronteret med anvendelse af MT i alle mulige sammenhænge. Det er derfor vigtigt at lære dem at vurdere oversættelseskvalitet i situationen. Hvis der er meget på spil, fx i nødsituationer, hos lægen eller på politistationen, kan en dårlig oversættelse få alvorlige konsekvenser. Hvis der ikke er så meget på spil, og sammenhængen er mere uformel, eller hvis oversættelsen er til underholdningsformål, kan det være hensigtsmæssigt at bruge MT. Det handler om evnen til at vurdere relevansen af at bruge MT og afveje situationen i forhold til kontekst og behov.

At bruge MT
kræver ikke stor
teknisk ekspertise,
men til gengæld
kræver det viden
og kritisk sans.

Det handler også om gennemsigtighed – nogle gange oversætter vi teksten, fordi vi ikke har noget valg, en oversættelse er bedre end ikke at forstå noget, og hvis den oversatte tekst skal deles, er det god praksis at informere folk om, at det er en oversættelse. Derudover handler det ikke mindst om beskyttelsen af personoplysninger. De gratis online MT-værktøjer beskytter ikke vore data, tværtimod, de giver fri adgang til dem. Det er derfor nødvendigt at være opmærksom på, hvad man beder værktøjet om at oversætte. En sådan styrkelse af elevernes digitale dømmekraft er en væsentlig forudsætning for, at de kan begå sig som borgere i et digitalt samfund med mange muligheder og risici.

FORTSÆTTES >>>

MASKIN- OVER- SÆTTELSER

Hvordan bruger vi værktøjet i undervisningen?

Ud over at informere eleverne om værktøjets funktioner og de samfundsrisici, som er på spil ved at bruge dem, er det også magtpålggende, at sproglærerne får øje på de muligheder, der er for at inddrage MT i sprogundervisningen, så det giver mening og understøtter sprogtiltagelsen.

Ligesom enhver anden beslutning, der tages vedrørende undervisning, er det vigtigt at overveje undervisningens læringsmål. En udenlandsk studerende, som ønsker at oversætte en akademisk tekst om fx et videnskabeligt emne, vil skulle arbejde med sin kildetekst, være præcis og bruge et korrekt sprog for at få den bedst mulige oversættelse. Situationen er anderledes i grundskolen:

- Hvad er læringsmålene?
- Ses MT som en støtte til sprogtiltagelse?
- Kan MT være en hjælp til at forstå eller producere tekster?
- Ses MT som et værktøj til at snyde?

Svaret er: Det kommer an på!

Hvordan lærer vi at omfavne MT?

Forskere i MT i skolesammenhæng råder lærerne til at eksperimentere med MT, lege, sammenligne og øve sig i at forbedre oversatte tekster. Læreren skal undersøge MT som en mulig kognitiv partner i undervisningen og vurdere, hvornår det er relevant at bruge værktøjet. En ting er klart: Det giver ingen mening og tjener intet formål at forbyde MT. Eleverne bruger det i varierende grad, og det er derfor vigtigt også at vise anerkendelse og interessere sig for deres erfaringer og holdninger. Tal med dem, og undersøg, om de bruger MT uden for skolesammenhæng:

- Hvornår bruger de MT?
- Hvad bruger de det til?
- Hvad de synes om det?

Læreren opgave er at dygtiggøre eleverne i brug af maskinoversættelser med afsæt i alles erfaringer og den viden, der er om MT.

Tænk kritisk, og tænk fagligt

Det er teknisk set meget nemt at bruge MT, men at bruge det kritisk kræver viden og færdigheder. Så udvikling af MT-kompetencer kommer ikke til at handle om tekniske færdigheder, men om kritisk tænkning:

- Hvornår og hvorfor skal man bruge MT?
- Hvilket værktøj skal man vælge?
- Hvordan vurderer man konsekvenserne af at bruge MT?
- Hvordan kan man interagere med MT for at forbedre brugen af det?
- Hvordan håndteres kildeteksten?
- Hvordan skriver man målteknisk?
- Hvordan kan MT understøtte receptive færdigheder?
- Hvordan kan MT gavne produktive færdigheder?

Ved at stille den slags spørgsmål kan vi blive kritiske brugere af MT samt blive skarpe på de færdigheder og kompetencer, vi ønsker at styrke hos vores elever.

Brug MT til at arbejde med kildetekster

MT tilbyder oversættelser af forskellig kvalitet, men værktøjerne er alligevel blevet så gode, at de kan hjælpe eleverne med global forståelse af teksten. Denne fremgangsmåde bør dog opbygges ved hjælp af spørgsmål, der kan stilladser den første læsning af teksten:

- Hvem er karaktererne?
- Hvor er de?
- Hvad er deres relationer?

Ønsker man at dykke mere ned i ordforrådstiltagelse, kan MT være et springbræt til at studere nogle oversatte passager, der underer en. Eleverne kan notere passager, ord eller udtryk, der ikke giver mening, og undersøge, hvad disse misforståelser svarer til i kildeteksten. Således kan tekster oversættes fra fremmedsprog til modersmål, og eleverne kan bruge disse oversættelser til at danne hypoteser baseret på en første læsning:

- Giver teksten mening? Hvad handler den om?
- Hvilke passager fungerer?
- Hvad forstyrrer læsningen og hvorfor?

Eleverne kan dele disse bemærkninger med hinanden i et kollaborativt arbejde. De kan fordybe sig i særlige passager, der vækker deres interesse, og arbejde mere indgående med disse passager med henblik på at tilegne sig nye ord og vendinger. Og for at gå endnu videre kan eleverne udfordres til at forbedre oversættelsen ved at eksperimentere med de efterredigeringsfunktioner, som mange værktøjer tilbyder.

MT og skriftlige produktioner

Brugen af MT ifm. skriftlige produktioner er nok en af de største udfordringer, som sproglærerne møder i deres undervisning. Er det virkelig eleven, der selv har skrevet de tekster, der afleveres?

Vi mangler i dag erfaringer med opgaver, hvor eleverne skriver tekster ved hjælp af MT. Der laves forsøg rundt omkring, hvor lærerne fx beder eleverne om at skrive en tekst (typisk med blyant og på papir) og derefter skrive den samme tekst ved hjælp af MT og sammenligne disse to tekster. Og forsøg, hvor lærerne åbner for fri adgang til alle hjælpemidler, men stiller krav i forhold til bestemte grammatiske strukturer eller konstruktioner, som teksten skal indeholde. Dette er paradoksalt, da det nemlig er det, som MT-værktøjerne er ret gode til. Andre lærere beder elever om at analysere deres egne produktioner og forklare deres valg. Spørgsmålet er, om de forskellige ben-spænd, som popper op rundt omkring, understøtter en kommunikativ tilgang til sprogundervisningen.

Det tyder på, at en eksplicit tilgang til MT er vejen frem. Forskellige undersøgelser har vist, at eleverne mere eller mindre bevidst bruger forskellige strategier, når de anvender MT. Nogle elever bruger helt sikkert MT til at oversætte tekster fra eget sprog til fremmedsprog helt ukritisk. Men undersøgelserne viser også, at en del elever udvikler spontane strategier som fx at oversætte tekster frem og tilbage for at kontrollere, om det, de har skrevet, giver mening. Andre bruger MT som ordbog til at slå enkelte ord, hvilket ikke er den bedste strategi, når man ved, hvordan MT fungerer. Undersøgelserne viser også, at brug af MT hænger sammen med elevernes sprogprofil og motivation for at lære sprog.

Det kræver flere eksperimenter

Der er gode argumenter for at gentænke oversættelse i en kommunikativ sammenhæng for at imødekomme udbredelsen af MT blandt eleverne. Det kræver lærere med viden og færdigheder i maskinoversættelse. Det betyder dog ikke, at man skal vende tilbage til en oversættelse, der er baseret på en strukturalistisk tilgang med studier af grammatiske regler og strukturer. Nej, der skal bygges videre på oversættelsespraksisser med henblik på en funktionel tilgang til oversættelse i en kommunikativ kontekst.

Der er behov for yderligere forsøg og eksperimenter med, hvordan man kan give MT en plads i sprogundervisningen og samtidig vejlede eleverne til at blive bevidste og kompetente brugere.

Anbefalet viderekædet læsning:

Bowker, L. (2021). Language Campus guest lecture: "De-mystifying machine translation and increasing machine translation literacy". Kielikampus. <https://kielikampus.jyu.fi/fi/kielikampusen-toiminta/tapahtumat-uiti-set/guest-lecture-lynn-bowker>

Bundgaard, K., & Christensen, T. P. (2021, april 26). *Du gør det også, ikke? Bruger Google Translate. Men burde du?* • Kommagasinet. <https://kommagasinet.dk/du-goer-det-ogsaa-ikke-bruger-google-translate-men-burde-du/>

Caviglia, F., Dalsgaard, C., Kjærsholm Boie, M. A., & Thomsen, M. B. (2021). Undersøgelse af digitale teknologier i fremmedsprogsundervisningen. Forskning - Aarhus Universitet. [https://pure.au.dk/portal/da/publications/undersogelse-af-digitale-teknologier-i-fremmedsprogsundervisningen\(e46dec8c-bb60-4b3c-a78f-3f453e14f14c\).html](https://pure.au.dk/portal/da/publications/undersogelse-af-digitale-teknologier-i-fremmedsprogsundervisningen(e46dec8c-bb60-4b3c-a78f-3f453e14f14c).html)

Christensen, T. P., & Bundgaard, K. (2021). Vær smartere end dine elever. Bed dem bruge Google Translate. *WissensWert*, Vol. 45 (Sept 2021), p. 16-21.

Lampariello, L. (2020, december 10). Can You Learn a Language with Google Translate? <https://www.youtube.com/watch?v=4Pc761plofl>

Stenløjke B., J. (2020). Undervis i maskinoversættelse. STX | emu danmarks læringsportal. <https://emu.dk/stx/spansk/undervis-i-maskinoversaettelse?b=>

Wünsche, E. (2020). Tabt i (Google) oversættelsen. *Folkeskolen.dk*. <https://www.folkeskolen.dk/1857391/tabt-i-google-oversaettelsen>

<https://sites.google.com/view/machinetranslationliteracy/home/teaching-resources>